

Олекса ТИХИЙ
ДУМКИ ПРО РІДНИЙ ДОНЕЦЬКИЙ КРАЙ*

Я уродженець і мешканець Донеччини. Маю 46 літ від народження. Вчився в радянських школах, закінчив філософський факультет Московського університету ім. Ломоносова. Працював у школі, сидів у тюрмах та таборах, працював на заводі. Зараз працюю слюсарем-монтажником 4-го розряду.

Мене вчили і я вчив, що не хлібом єдиним живе людина, що сенс життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального та культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадській відповідальності за все, що твориться за мого життя.

...

Люблю свою Донеччину, її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю і її людей, невтомних трударів землі, заводів, фабрик, шахт.

Любив завжди, люблю сьогодні, як мені здається, в годину негоди, асиміляції, байдужості моїх земляків-українців до національної культури, навіть до рідної мови.

...

Не вина, а біда простих людей (тобто працюючих робітників та селян), що з їхньої волі чи мовчазної згоди знищується українська мова та культура на Донеччині.

Не біда, а вина кожного інтелігента, кожного, хто здобув вищу освіту, займає керівні посади, а живе тільки для натоптування черева, байдужий, як колода, до долі свого народу, його культури, мови.

І чи не злочинном годилось би кваліфікувати діяльність органів народної освіти, вчителів, діячів закладів культури та всіх керівників на ниві асиміляції мільйонів українців Донеччини. Адже таку масову асиміляцію не можна назвати інакше, як тільки інтелектуальним геноцидом.

...

Я — інтернаціоналіст за переконанням, зичу свободи, національної незалежності, матеріального добробуту та культурного розвитку в'єтнамському, індійському, арабському народам, народам Африки, Азії, Америки та всім іншим. На земній кулі не повинно бути голодних, колоніальних, відсталих та малих народів. Хай кожний народ живе на своїй землі, хай творить в міру своїх можливостей культуру та науку і ділиться своїми здобутками з усіма народами світу. Хочу, щоб і український народ, зокрема його частка — донбасівці, вносив свою лепту в скарбницю світової культури.

Хочу, щоб кожна людина могла жити на своїй батьківщині, могла користуватися її багатствами (як матеріальними, так і духовними), щоб не було чужоземних колоністів чи плантаторів, які несли б тубільним народам свої «вищі»: спосіб життя, культуру, мову, цивілізацію, індустріалізацію тощо. Хочу, щоб будь-який громадянин у будь-якому куточку світу мав реальне право сказати: «Я син мого народу, я живу на своїй землі, мій народ не має потреби в господарях чи жандармах в особі чужої держави, іншого народу чи окремої особи». Щоб кожний міг сказати кожному зайді, що зневажає його народ, культуру та мову: «Ти прийшов сюди непрошеним колоністом, твої предки завоювали мій народ (або шляхом підлих інтриг, обману, підкупу, обіцянок сіли йому на шию), але вік колоніалізму, національного гноблення минув. Я господар цієї землі. Ти зневажаєш мій народ. Геть з моєї землі!»

Лист до Президії Верховної Ради УРСР, написаний на початку 1973 року. Вперше опублікований у журналі «Донбас», № 1, 1991, с. 141 – 158.

* * *

Мова — одна з основних ознак нації. Мова — фундамент культури. Рідна мова — найдорожчий скарб народу. Рідна мова — підвалина інтелекту, рідна мова — основа патріотизму. Рідну мову повинна берегти, розвивати кожна людина. Умирає мова — умирає культура. Умирає культура — припиняється прогрес, і історію починають творити Нерони, Бісмарки, Муссоліні, Гітлери, Сталіни, Мао Цзедуні. А яка то історія — всім відомо.

Про долю української мови та культури на Донеччині і піде мова в цих моїх писаннях. Не буду приводити цитат про значення та роль рідної мови, про право кожної людини на національну самосвідомість, про право користуватися на батьківщині рідною мовою. Вам це не менш, ніж мені, відомо. Спробую лиш намалювати правдиву картину в цьому питанні на Донеччині.

Сумно й моторошно стає на душі при аналізі того, що бачиш навкруги. Цілковита байдужість до всього прекрасного, святого, людського. Театри українські позакривались і ніхто за ними не сумує. Самодіяльність молоді зводиться до гітари, слухання електромозичних інструментів у ресторані, на танцмайданчику, записів на магнітофонну стрічку Люди майже ні в що не вірять — ні в Бога, ні в комунію. Забули старі та не дуже старі традиції та обряди, щезли вечорниці, колядки, щедрівки, купальські пісні. А що лишилося? Бездумне сидіння біля «блакитного екрана», ходіння в кіно («щоб убить время»), пляшка та безконечні розмови біля неї про футбол, заробітки, мотоцикли, лотереї, цинічні сексуальні бувальщини.

У чоловічому товаристві процвітає лайка — не зважаючи на вік та родинне оточення. Часто син гне на батька триповерховим матом і одержує відповідь у тому ж ключі. Серед моїх сьогоднішніх колег-робітників живе переконання, що без мату взагалі не можна працювати. Матюкаються інженери, начальники на робітників, робітники на начальників, матюкаються при жінках і дітях, бо мат став своєрідною окрасою мови («для зв'язки слів», як кажуть мої колеги). Ніхто не думає, як сказати правильно, якою мовою треба говорити. Просто кожний говорить «як усі» і про те, що «всі». Говорить лиш для того, щоб не мовчати.

Один з моїх колег-монтажників казав про своє життя: «Отрботаєш зміну, прийдьош домої, поїси, пограєш у доміно, посмотриш телевизор, футбол, побавишся з жінкою, поспіш і всьо значала». В інших після роботи думка про те, щоб працювати на присадибній ділянці, щоб підремонтувати, прибудувати, перебудувати, полити, поспати і «всьо значала». Ще в інших — після роботи десь підробити «по договору», щоб заробити на мотоцикл, автомобіль, кооперативну квартиру... Чи просто на пляшку. На роботі теж є чимало різних клопотів. Дістати цвяхів, зробити якусь деталь для мотоцикла свого, кумові чи сусідові за пляшку, дістати фарби, дошку, набрати сумку вугілля, вапна, солі чи ще чогось, і то не з бідності, не з жадності, а тільки через те, що його не купиш у крамниці, а часом і в силу звички.

А в людей розумової праці, людей з освітою, в інтелігентів які клопоти? Чим вони займаються у вільний від роботи час? Найкраще я знаю вчительський цех. У них перевірка зошитів, ходіння до батьків відстаючих учнів з проханням посилити контроль (заставляти вчити уроки, заборонити ходити в кіно та дивитись телевизор, не дозволяти читати книжки не за програмою), домашнє господарство, хатні роботи.

...

Без хатньої роботи обійтись не можна. Служниць нема, бо за що ж найняти? І не прийнято. Без домашнього господарства (город, птиця, поросля) не обійтись сільському вчителю, бо де ж узяти овочів, фруктів, м'яса сільському вчителю? А без великого мистецтва (театр, музика), без літератури, новітніх ідей, подорожей, мандрівок і т. п., без знання мови, виходить, дітей можна відмінно вчити і чудово виховувати.

В агрономів узагалі нема вільного часу. Від зорі до зорі в полі, а вдома залишається тільки поспати. Приблизно таке ж становище з дозвіллям у багатьох працівників з ненормованим робочим днем.

У технічної інтелігенції та працівників науково-дослідних установ робота часто триває й після роботи, зокрема проводяться обговорення виробничих проблем. Технічна інтелігенція та науковці зайняті читанням численних журналів, газет, сидять біля «блакитного екрана», за шаховою дошкою... Зараз модно знати усе на світі. І які звірі та птахи водяться на найвіддаленішому острові, скільки було Гітлерів, усі версії про смерть Гітлера, співчувати долі Нікоса Теодоракіса, Анджели Девіс, знати, що є навіть пташине молоко... Усе знати. А для чого? Відповідь одна: «А как же? Надо быть в курсе событий».

...

Схоже на те, що сьогоднішній інтелігент розтринькує свою енергію та знання для натоштування власного черева та на втіху бюрократів та чиновників, на погибель своїх годувальників — українських трударів серпа та молота. Тяжко повірити, що хтось із інтелігентів думає, що стипендію, професуру, аудиторію та лабораторію їм, колишнім студентам, дав якийсь корифей усіх наук чи група мудрих мужів. Адже кожний розуміє, що то матеріалізована праця селян, робітників, працівників сфери послуг. Внесок українських трударів був і є чи не найбільшим у цілому СРСР. І за ті жертви, що їх приніс український трудовий люд (добровільно чи примусово — немає ніякої різниці), інтелігенція, у тому числі українського походження (українською її не назвеш, бо їй чужими стали українська культура, традиції, мова), платять йому зневагою, презирством.

Мабуть, ніколи раніше українська інтелігенція в цілому не була такою чужою та відірваною від трудящих (робітників та селян), як це можна спостерігати у нас на Донеччині сьогодні.

Тяжка була доля робітників та селян на Україні до революції. Вони працювали в полі від зорі до зорі, народжували, годували та виховували по 8—12 дітей, передавали нащадкам надбання попередніх поколінь. Не легка була й праця робітників. Я не збираюся ідеалізувати минуле, але то є факт, що народ жив не хлібом єдиним, творив пісні, танці, казки, легенди, яких і набралось у нас сотні тисяч. У роки мого дитинства ще живі були вечорниці. Тихого літнього вечора можна було чути пісні дівчат та парубків у моєму хуторі Їжівка, доносились вони до мого вуха й із сусідніх сіл (Клинове, Віролюбівка, Олексієво-Дружківка). Щодо праці, то сьогоднішні колгоспники працюють не менше, коли не більше. Праця на колгоспному полі чи фермі, на присадибній ділянці, біля власної худоби, птиці, ходіння чи їзда на базар, купування, діставання, будівництво... Усе це практично забирає весь час, і для інтелектуального життя, навіть для відпочинку, його залишається обмаль. Робітники переважно затрачають менше фізичних зусиль, але робота, черги, переїзди теж забирають багато часу, і тому культурний рівень як у селі, так і в місті, стає все нижчим: пісні не чути, хіба на весіллі, хрестинах чи проводах у солдати після чарки. Палаці культури, клуби тільки демонструють кіно та іноді влаштовують танці. Молоді в селах майже немає. Село вже на Донеччині перестало бути українським, з'явилося чимало пришельців. Про це пишуть у газетах, соціологічних дослідженнях, називаючи цей процес прогресивним, інтернаціоналізацією. Я особисто не бачу в цьому нічого ні прогресивного, ні інтернаціонального. Це веде до зниження рівня культури, до знищення вікових традицій народу, до псування (а часом, може, до повного знищення) української мови.

Може, я не вмю бачити великих зрушень, піднесення культурного рівня народу, колективної відповідальності, патріотизму, високих моральних якостей трудящих та інтелігенції? Може, я дивлюсь на життя через чорні окуляри? Багато (безліч) раз ставив свої спостереження, думки під сумнів, шукав помилки у своїх висновках, що викладені в цих замітках. І не

знаходив виправдання баченому, не зміг, уявити собі райдужного майбуття. Усе, що стосується культури в сьогоднішньому житті, мені здається беззмістовним, безглуздим. А майбутнє уявляється трагічним та пустим.

А може, так і треба? (Кожен за себе, а Бог, з'їзд чи Пленум за всіх). Може, це є логічним шляхом розвитку культури на Донеччині на сьогодні? Так ні ж. Не може так бути.

Наукові працівники становлять 10,4% всього єврейського населення СРСР, 3% — грузинського, 2,1% — російського, 0,9% — українського, 0,8% — білоруського (з книги В. Кичко «Сіонізм — ворог молоді»). Що можуть означати ці показники? Що білоруси в 13 раз дурніші за євреїв та в 2,6 раза за росіян? Українці відповідно в 11,5 та 2,3 раза? Мабуть, що ні. Так чим же це пояснити?

Я пояснив би це, виходячи зі спостережень у Донеччині:

- 1) Викачуванням з України матеріальних ресурсів;
- 2) Виховання та навчання українських дітей російською мовою (на «родной речи» і «родной литературе»);
- 3) Занедбанням українського патріотичного виховання теорією «єдиної братньої колиски», теорією «двох рідних мов», теорією злиття «братніх народів в єдиний великий радянський народ».

Я не вірю в богообраність будь-якого народу, не вірю у великість народів та мов, не вірю в злиття народів, не вірю, що через 10, 100 чи 600 літ мого українського народу не буде. Як інтернаціоналіст я щиро бажаю богообраному народові (єврейському), великому російському та всім іншим народам всього світу жити на своїй землі, працювати на благо своїх народів, підвищувати відсоток науковців до 15, 20 чи 50%. Хай кожний народ допомагає іншим народам, у тому числі моєму українському, але не шляхом «інтернаціоналізації» Донеччини, не шляхом злиття націй, не шляхом направлення в Донбас спеціалістів з Ленінграда чи Новосибірська, а українських спеціалістів у Казахстан чи на Урал.

До 1917 року на Донеччині були російські, німецькі та єврейські школи. Наприклад, у Бахмутському повіті було російських шкіл 272, єврейських — 54, німецьких — 37. Українських не було ні одної (за книгою А. І. Гайового «Краткое историко-географическое описание Бахмутского уезда», Бахмут, 1906 г.). Після короткого періоду українізації (1917 — 1934 рр.) почалася нова хвиля переслідування за часів культу Сталіна. Культ ніби розвінчаний і засуджений, а його наслідки щодо мови та культури на Донеччині залишилися.

Я вірю в працездатність, життєву силу, творчі здібності моїх земляків-донбасівців. Вони стали байдужими до рідної мови та культури в результаті запрограмованого згори перемішування людей різних національностей, через знищення та направлення значної частини української інтелігенції далеко від України, наслання на Донеччину спеціалістів з інших республік, у результаті безликісті, безхребетності спеціалістів-українців, що залишилися на батьківщині. У мільйонів людей не може не пробудитися цікавість, розуміння, а потім і свідомо праця на ниві піднесення рідної культури, почуття людської гідності та національної гордості. Я вірю, що така свідомість неминуче прийде на мою Донеччину. І хотілося би, щоб це сталося якомога швидше. Національна безликість — хвороба куди тяжча за алкоголізм, і боротися з нею треба не менш активно, ніж із алкоголізмом і хуліганством.

Кожний великий письменник дбав про чистоту мови, закликав не вживати без потреби іншомовних слів. Тургенєв писав: «Російська мова така багата і гнучка, що нам нічого брати у тих, хто бідніший за нас». Так скаже кожний француз чи іспанець, чех і серб, грек і турок і т. п. Так думаю і я про українську мову. Для чого, наприклад, «кружка», коли є «кухоль», «кварта», «горнятко»; для чого «галстук», коли є «краватка», для чого «костер», коли є «багаття», «вогнище», «варта» і т. д.

Російській мові не загрожує знищення, вона може дозволити собі запозичення з інших мов, часом і незграбні, невідповідні її нормам. Для української мови — це смерть, бо втрачається її самобутність, що знищувалась упродовж сотень років багатьма колонізаторами, колоністами, асиміляторами.

Українська мова не вигадка буржуазних націоналістів, не польська інтрига, не результат чи прояв антикомунізму. Це мова живого 40-мільйонного народу. І, на жаль, тепер, в епоху розвитку націй та національних культур, часто насильно впроваджуються слова, що не відповідають нормам української мови. Наприклад: площа, площадка, процент, ботинки, лимон, дев'ять годин десять хвилин, кофе натуральне, носки чоловічі і т. д., у той час, як є майдан, відсоток, черевики, цитрина, десять на десяту, кава, шкарпетка. Боротьба за чистоту мови для українців Донеччини, де надзвичайна різноманітність зайшого елемента, набуває особливого значення, і повинна б стати основою в боротьбі проти асиміляції.

Усі газети, в тім числі й «Радянська Донеччина», подають чимало матеріалів про рівноправність народів і мов, про розквіт націй і народностей — великих і малих. Особливо багато стало з'являтися їх у зв'язку з підготовкою до святкування 50-річчя з дня утворення СРСР. А ось про недоліки в галузі розвитку національної культури, української мови на Донеччині — не з'являється.

Основою ж культури будь-якого народу, повторюю, є його рідна мова. Багата, колоритна, милозвучна, мелодійна українська мова, яку народ проніс через віки поневірянь, принижень, декретованих знижень, зневаги, на Донеччині служить зараз лиш незначному відсоткові людей і тільки для хатнього вжитку. Українська мова цілком витіснена з вузів, науково-дослідних установ. Не чути її на підприємствах, у школах, дитячих садках численних міст. Зникає вона навіть уже і в селах. Чи можна при такому становищі говорити про розквіт, культуру? Свобода і культурний рівень народу — основа прогресу, справжнього людського життя.

Полишивши в стороні проблеми свободи, продовжу опис становища рідної мови в Донецькій області, оскільки воно, на мою думку, вкрай плачевне та критичне.

У нас в республіці державною мовою є (згідно з Конституцією УРСР та СРСР) — українська. Мовою спілкування, природно, також повинна б бути українська. Російська мова є мовою міжнаціонального порозуміння.

За царату без знання російської мови людина не могла, не мала права займати будь-які державні посади, її не призначили б на керівну посаду в установі чи на підприємстві, не допустили б до школи, бо там — російська мова. У Російській імперії визнавалася державною мовою тільки російська мова, а всі інші мови (за Пурішкевичем) були «собачими наріччями», у тім числі й українська. Революції 1917 року поклали край національному гнобленню та відкрили шлях для розвитку національних мов та культур усіх народів та народностей колишньої Російської імперії.

У часи свого панівного становища в імперії російська мова була поширена серед іногородців і служила знаряддям для знищення «собачьих наречий». Тепер же в СРСР нема загальнодержавної мови, нема обов'язку вивчати російську мову (вона вивчається добровільно) Російська мова є тільки знаряддям порозуміння естонця з вірменином, якута з молдаванином. Вона потрібна для того, щоб заощадити кошти і не перекладати якусь наукову працю, з української на киргизьку чи з англійської на 100 мов народів СРСР, якщо та праця зацікавить всього 10—15 спеціалістів у кожного народу. Знання російської мови дозволяє швидше й ширше знайомитися з надбанням у галузі науки, культури, мистецтва різних, особливо малочисельних народів СРСР. Твердження, що російська мова краща, вища, більша, могутніша за українську, литовську, киргизьку чи аварську, — це шовінізм. А такі твердження досить часто трапляються в газетах, по радіо, не кажу вже про їх побутування в розмовах, зокрема, в нас, на Донеччині.

На Донеччині, наскільки я знаю, університет та всі інші вузи послуговуються російською мовою. Чи нормально це? Очевидно, що ні. Кожна окрема людина вправі вибирати собі мову і місце проживання, але мовою університету, вузів мусить бути мова суверенної держави, якою є Україна, Естонія, Італія чи якась інша держава.

У Донецькій області живуть 2,7 мільйона українців, 1,9 млн. росіян, 103 тис. греків, білоруси, євреї, вірмени, татари та інші. Приблизно такий же національний склад Ворошиловградської області. Але Донеччина не держава, а складова частина України. Росіяни та інші народи в ній не мають права автономії чи складової частини, як Квебек у Канаді, татари, удмурти чи якути в Російській Федерації, аджарці чи осетини в Грузії і т. д. Росіяни та інші повинні знати українську мову, терпіти принаймні, якщо не шанувати, культуру, традиції, звичаї народу, серед якого живуть. Російськомовні вузи на Донеччині — це порушення суверенітету держави. Людей, що живуть на Донеччині і зневажають український народ, можна порівняти з колоністами і плантаторами, якими були, наприклад, іспанці чи англійці в Америці, Індії, Австралії в XVII ст., німці, болгари, греки на землях запорозьких козаків, у тім числі на Донеччині, з ласки Катерини Другої у XVIII ст.

Національна свідомість пробуджується, в першу чергу, в інтелігенції. Починається вивчення минулого свого народу, етнографії, фольклору, літератури. Продовжується відкриттям вузів рідною мовою і завершується освітою всього народу. Так було в минулому в колоніально залежних народів: у Чехословаччині, Болгарії, Україні. Такого перебігу історії бажав би я і для сучасної Донеччини. І це тим легше, що офіційна національна політика в СРСР спрямована на всебічний розвиток націй та народностей.

Отже, на Україні, зокрема, на Донеччині, вузи повинні бути україномовними. Вузи повинні давати не лише знання в якійсь галузі науки чи техніки, а й виховувати українських патріотів, патріотів Радянського Союзу, гуманістів.

Я за те, щоб українські хлопці та дівчата вчилися у Москві, Тбілісі, Ризі, у Парижі чи Лондоні. Хай би знали різні народи, їхні мови, культури та несли свої надбання рідному народові, як то робили Т. Шевченко, М. Лисенко, І Франко, Расул Гамзатов, Ганді, Хо Ші Мін та багато інших передових діячів українського та інших народів. Вони пізнавали чужу, часом вищу, культуру, щоб нести свої знання рідному народові, підносити його культурний, суспільно-політичний та науково-технічний рівень.

Я й за те, щоб у донецьких вузах вчилися росіяни, грузини, в'єтнамці, юнаки та дівчата інших народів. Це зближує народи, взаємозбагачує їх. Але чужинці у вузах Донеччини повинні вчитись українською мовою. Тільки тоді вони одержать не лише знання за фахом, а й пізнають наш народ, його культуру, його звичаї та понесуть свої знання про Україну своїм народам.

Тільки жалюгідним покидькам байдуже, де жити, кому служити. Вони за гроші готові продати і рідну неньку. Справжній патріот, навіть коли він не живе на своїй землі, служить своєму народові, боліє його болями, зичить йому безсмертя і в міру сил та можливостей працює для нього. Яскравим прикладом цього можуть служити вірмени всього світу, особливо їхня інтелігенція.

Не можна собі уявити, щоб англійський уряд чи будь-хто відкрив у Лондоні французькомовний чи німецькомовний університет чи вуз, в Іспанії — англійський, в Москві чи Ярославлі якийсь неросійський. А на Донеччині всі вузи (підкреслюю — всі!) російськомовні.

Спеціаліст у процесі 5—6-літнього навчання чужою мовою розгублює рештки знань рідної мови, неспроможний виступити на науковій чи технічній нараді рідною мовою (не знає термінології). А часто навіть лікар чи вчитель не можуть говорити зі своїми пацієнтами та учнями рідкою мовою. Чи це не парадокс? У ХХ столітті! У народу, який має всіма визнану тисячолітню історію та культуру?!

Російськомовні спеціалісти вбивають інтерес до рідної мови в тих, ким керують, кого обслуговують та навчають. Через російськомовність спеціалістів та керівників у більшості людей складається враження нижчості рідної мови, з'являється прагнення користуватися виключно «вищою», російською. І народжується «суржик» («стулка», «гречка», «хата», «жменя»; «хвортка» замість «калитка»; «ставок» замість «пруд»; «кавун» чи «каун» замість «арбуз»; «гарбуз» замість «тиква» і т. д). Про фонетику нема чого й говорити. Дехто схильний ось такий «суржик» називати донбаською мовою. Механічна суміш двох цілком сформованих і розвинених мов не може довго жити, а носії суржику — ті, хто ним користується, були, є і будуть смішними як в очах українця, так і в очах росіянина. А в поширенні «суржику», повторюю, провідна роль належить так званім російськомовним українським спеціалістам.

Одною з найтяжчих проблем майже в усі часи та у всіх народів була проблема підлітків. Часто говорять і пишуть про неї, в тім числі і в радянській пресі. Постійно ставиться питання: чим зайняти підлітків? Як організувати дозвілля? Як прилучити до громадсько-корисної праці? Як запобігти правопорушенням, бешкетництву і т. п. Питання ставиться, а розв'язку так-таки й нема. Безпорадні батьки, школа, комсомол, різні комітети і міліція. Не менш гостро, ніж в інших районах, стоїть ця проблема і в Донбасі. Які ж причини того, що підлітки байдужі до навчання, що немало серед них дармоїдів, хуліганів? Головними, на мою думку, виходячи зі спостережень на Донеччині, є:

1) Престрашна мішанина людей. Кожен несе на Донеччину свої традиції, мораль (часто низькопробні). Цілковита байдужість до традицій, віри, моральних норм, мови корінного населення — українців, їдуть на Донбас, як правило, люди, котрим байдужа наша Батьківщина, ті, хто шукає «длинных рублей», «привольной, хорошей жизни».

2) Формальне навчання та примітивне виховання дітей, починаючи з колиски. Діти переважно неголодні, одягнені, але залишаються з вакуумом у душах.

3) Примітивізм у житті дорослих.

4) Формалізм та бюрократизм у роботі дитячих та юнацьких організацій.

5) Відсутність ідеалів. Комунізм для дітей — ідеал туманний і далекий. Я, наприклад, коли хтось запитує, що це таке, коли він буде, — нічого не можу сказати. Більше того, не знаю, де й прочитати про це. А що вже говорити про дітей.

6) Низький престиж інтелігентних професій (мала платня, тяжка робота, непевність становища, відчуженість спеціаліста).

Батьки теж задумуються над суспільними проблемами, мовчазно та терпеливо зносять несправедливість, черги, нестачі і говорять про них хіба тільки між собою, або біля пляшки. Ціною честі, сумління, обману, з допомогою хабара, іноді на шкоду своїм найближчим, дістають дрібненькі блага (дефіцитні товари), вигідні (хоч і ганебні) посади чи місця. Так робиться на очах у дітей, і рідко в якої дитини ще в шкільні роки не зріє протест, якого не можна висловити ні батькам, ні вчителям, ні комсомольському вожаку. Шахрайство вдома та на вулиці — і товчення світлих ідеалів у школі; нудьга, примітивізм, нудота в житті — і щасливе дитинство в кіно, на «блакитному екрані»; міщанство та цілковита байдужість до всього навкруги — і героїзм, самопожертва в літературі, газетах... Чи можуть такі суперечності викликати ентузіазм, прагнення до подвигу, служіння істині? Адже коли не обговорюються в пресі, на зборах, у класі дійсні проблеми життя — у дітей мимоволі виникає думка: «Для чого вчитися, коли знання ні до чого, коли напівграмотний робітник має більше благ, ніж інженер чи вчитель, коли вони поряд стоять у черзі і терпеливо, мовчазно зносять різні кривди. То для чого ж учитись?» Діти знають і бачать, що окремі начальственні батьки дістають дефіцитні товари не в черзі, не на базарі в перекупщиків, а іншим способом, «з доставкою на дом». Чи може таке спонукати до активного навчання? Ні.

Моє покоління, кому зараз 40 — 50 літ, росло та виховувалося в період репресій проти інтелігенції, страху за життя своє та близьких, матеріальних нестач, війни, повосенної розрухи, масових переміщень величезної кількості людей і цілих народів. Не обминуло це лихоліття і донбасівців. Замість того, щоб творити добро, люди пристосовувались до зла, прагнули задовольнити шлункові потреби, мріяли про те, як би вижити, і поступово розгублювали національні традиції, культуру, мову. І такі залякані, зневірені, інтелектуально вихолощені люди сьогодні є батьками, вчителями, наставниками дітей та молоді.

Першою книгою дитини в школі є «Букварь». Вивчивши літери, дитина починає читати книжки «Родная речь», далі «Родная литература». А вона ж на Донеччині «родная» тільки для третини дітей. Із другого класу починають вивчати українську мову. Для переважної більшості дітей вона рідна, але ж подається не як рідна, а як німецька, англійська чи будь-яка чужоземна мова, яку можна знати абияк. Чомусь навіть у початкових класах українськомовних шкіл нема підручника «Рідна мова», а просто «Українська мова». Термін «рідна мова» має права громадянства тільки стосовно російської мови. Чому?

Виховувати свідомих громадян і патріотів на чужомовній основі — це те ж саме, що зводити будову на піску без фундаменту. Будова може розсунутись на самому початку будівництва або ж рухнути після його завершення, заваливши своїм камінням і тих, хто в ній житиме, і сусідів.

Російськомовні школи на Донеччині збіднюють, обкрадають дітей не лише щодо рідної мови, а й в інших планах, зокрема інтелектуальному. У результаті зневажливого ставлення до рідної мови зневажається часто весь гуманітарний цикл основ наук, у тім числі й російська мова та література. Вартими уваги, з точки зору дітей, частіше бувають математика, фізика, хімія, ніж література, історія, географія.

Навчання в школах повинно вестись рідною мовою дітей. Це відстоювали всі видатні педагоги світу. Хто коли вважав, що для дітей краще вчитись чужою мовою? Зараз у Москві, Ленінграді та інших містах є спецшколи з англійською мовою викладання. Але ні один учитель тих шкіл не скаже своїм учням, що російську мову можна вчити абияк, можна її не знати. Чув, що є такі спецшколи і на Україні. Частина предметів викладається англійською мовою, частина російською, а українська вивчається як предмет. Чи багато знатимуть випускники таких шкіл з рідної мови? Мабуть, дуже небагато, або й нічого.

У звичайних середніх російськомовних школах, а їх на Донеччині в містах 90—95%, а може й більше, діти вчать українську мову 9 літ (у восьмирічних — 7) і не: можуть ні говорити, ні навіть читати нею, бо нема рідній мові застосування на рідній землі. А це: вже трагедія. Українці читають художні твори українських письменників у російському перекладі.

Так родяться перевертні, перекинчики, покручі. Так виховуються люди без патріотизму, без честі, національної гордості, людської гідності, аморальні люди (за О. Гончаром), дикуни (за К. Паустовським). І такі аморальні люди, дикуни керують виробничим процесом, вчать дітей, лікують людей, «розвивають культуру».

Декому може здатися, що це вигадки, що цього нема і не може бути в нашій дійсності, що це наклеп. Однак це дуже легко перевірити, побувавши на вулицях донецьких міст, у вузах, школах, на підприємствах, у крамницях. Можна подивитись протоколи різних рад, зборів тощо.

А найстрашніше, мабуть, становище в дитячих садках Донеччини. У містах усі вони, наскільки я знаю з розмов із батьками, вчителями, виховательками — російськомовні. Чому? Відповідь: «Так хочуть батьки». Дитина від колиски втрачає найдорожче — рідну мову. І не може чинити опору. Коли доросла людина свідомо вибирає собі місце роботи, проживання чи мову, часто на шкоду своєму інтелекту чи здоров'ю, вона це робить якоюсь мірою за власним бажанням. Вона може зупинитись, змінити свій вибір, чинити опір у разі примусу. А

дитина нічого не може. Цей процес схожий на інтелектуальну кастрацію. Тут щось подібне до того, як вихолощують молочних поросят чи бичків, щоб одержати з них більше м'яса. Із них виростуть люди байдужі до всього людського, виростуть шукачі об'яв: «Требуются рабочие. Зарплата 200—300 руб.», «Объявляется конкурс на замещение вакантной должности... кандидат, доктор наук». І інтелектуальний кастрат за дрібну монету зрадить свій народ, покине батьківщину, позбавить батьківщини рідних дітей, усе покине, йому все одно, кому служити, аби мати більше матеріальних благ, посідати вищу посаду, заслужити орден чи медаль.

Підлітки входять у пору ранньої юності зневіреними в ідеалах, спустошеними, свідомими своєї нікчемності. Або ж, навпаки, з переконанням, що вони все можуть, усе їм дозволено, вони дорослі, бо вміють їздити на мотоциклі, крутити магнітофон, уміють здобувати гроші на пляшку. А коли вже говорити про національну самосвідомість, то входять вони до життя вихолощеними, денационалізованими. Куди ж їм податись? Що робити? І йдуть вони в парки з гітарами, магнітофонами чи й просто так, зграйками. Лихословлять, ображають перехожих, влаштовують бійки чи щось гірше. Парки, сади, інші місця відпочинку через них стають неможливими для безпечних прогулянок, розваг, культурного відпочинку. Бо кому хочеться встрявати в безглузді суперечки чи бійки малолітніх хуліганів? І чи таке встрявання дасть корисні наслідки?

Підлітки — основна маса учнів технікумів та ПТУ. Йдуть туди не тому, що бачать у тім своє покликання, що на обраній ниві приносять користь своєму народові, а тому, що треба ж кудись іти, треба ж мати якусь спеціальність для заробітку, або просто тому, що так хочуть батьки. Програми в технікумах та ПТУ, як правило, перевантажені загальними, непотрібними з точки зору учнів (а може, і взагалі) предметами, які вивчаються формально, і без будь-якої шкоди для майбутнього життя та виробничої діяльності зразу ж забуваються. У технікумах Донеччини викладання всіх предметів ведеться російською мовою. Вивчається англійська чи французька, а рідна, державна мова народу не вивчається, не застосовується і забувається.

Патріотизм, національна гідність, любов до свого народу, свого міста, села, любов до рідкого слова, до рідної пісні, до рідної природи, історії — ось зерна, які ми повинні б сіяти в душі дітей і в сім'ї, і в школі, і в комсомолі, і через літературу, кіно, телебачення. А на Донеччині сходи цих зерен безжалісно, по-варварському знищуються і виростає в душах дітей чортополох (міщанство, дармоїдство, хуліганство, пияцтво).

Гуртки любителів рідної української природи, рідного українського слова, народної української музики, кваліфіковані лекції чи бесіди на теми, наприклад, «Українська мова — найдорожчий скарб народу», «Українська архітектура», «Живопис України», «Славні сторінки історії України та Донеччини» і т. п. поза всяким сумнівом зацікавили б значну частину підлітків та молоді, пробудили б у них почуття гордості за своїх предків, поставили б конкретні цілі життя. Але де вони є? Комсомол з його буденними турботами, поголовним членством, формальними, горезвісними методами роботи неспроможний зацікавити підлітків. Героїка комсомольців 20-х років може викликати подив, часом заздрість, але наслідувати героїв тих часів ніхто не хоче: не ті часи. Молодь потребує живого, конкретного, діла, права і можливості шукати і знаходити, свободи своєї дороги. Часом можуть бути помилки, збочення, але шкода від них була б незрівнянно менша, ніж від повної залежності від старших, коли молоді відведена роль тільки слухатись та виконувати вказівки без роздумів і сумнівів.

Проблема навчання та виховання дітей з незапам'ятних часів була на першому місці в усіх народів в усі віки. Працелюбства та ремесла вчили батьки, грамоти та наук — школа, віри та моралі — церква. Тепер же не розбереш, хто чого вчить. На Донеччині мати-українка здає дітей у дитячі ясла чи садок, а вони російськомовні. Мати зрікається рідної мови, щоб не п у т а т и дитину. Серед перших слів дитини (після «мама», «папа») — «Ленін» «партія», «армія». Саме про них пісні, віршики дітей 2—5 літ. А чи багато вони з того

усвідомлюють? І діти-дошкільнята вважають своїх мам, бабусь, дідусів дурними, бо вони не так говорить, як їхня гарненька, «культурна» вихователька. Батьки мусять казати дитині, що її вихователька найкраща людина, бо якщо ні, то нащо ж її слухати, її наслідувати? А вихователька каже: «Не гаварі рукавичкі, штанці, спідничка, панчішкі і т. п. Сто некультурно, по-хахлацкі». І дитині з перших років життя вдовбується в свідомість, що її рідні некультурні, хахли, що їх треба соромитись. А далі жовтенятські клятви, піонерське «К боротьбі за дело Лєнина — партия (раніше — Лєнина — Сталіна») будьте готови!». А чи може 10 — 13-літня дитина збагнути, що то за «дело»? Ні, не може. І виходить формалізм. Батьки неспроможні пояснити «дела» і не вправі заперечити, бо то злочин, за який належить кара.

Панівні класи завжди прагнули вбити в пригнічених народів їхню віру, мову, національну культуру. За прикладами далеко ходити не треба. Досить подивитися в історію України. Поляки надавали окатоличеним, споляченим українцям маєтності, вищі шляхетні становиська, навіть королівську корону. Російські царі надавали зрадникам українського народу та національних республіканських традицій, тим, що зрікались рідної мови та сприяли русифікації українців, дворянські права, давали землі, кріпаків, урядові посади, військові чини. А тих, хто обстоював права народу, був вірним його сином, запроторювали в монастирі, на каторгу, в солдати.

На жаль, і сьогодні на Донеччині можна нерідко зустріти тих, хто блюзнірствує над українцями, їхньою мовою та культурою. А що зробиш? Затопити в сити піку такого колоніста-плантатора — злочин, виступити десь на зборах — не дадуть слова, зацитькають, написати до газети — не надрукують, у суд не приймуть — немає закону. Отже, безвихідь. Єдине, що залишається — терпіти. А терпінню ж може прийти й кінець.

З увагою читаючи статті та книги, я ніяк не можу перенести поняття «інтернаціоналізм», «дружба народів», «патріотизм» на живу, конкретну дійсність Донеччини. Адже інтернаціоналізм у теорії — це взаємна повага народів; дружба народів — взаєморозуміння, взаємопідтримка, солідарність, патріотизм — щира любов до свого народу. А в нас на Донеччині інтернаціоналізмом називають мішанину людей різних націй та народностей, які або соромляться називатись іменем свого народу, або й називаються татарами, греками і т. д., але всі, хором, зневажають народ, на землі якого живуть, на шиї якого їдуть, хліб якого їдять та закалюють землю, культуру, традиції українського народу. І українці не мають ніяких можливостей боронитись. По-моєму, тут інтернаціоналізмом і не пахне. Про яку дружбу може бути мова, коли людину з далеких країв пригнали на відбудову шахт, або завербували для заробітків, або молодого спеціаліста прислали на два роки, і вони залишаються навіки на Донеччині чужими, байдужими до місцевих традицій, культури, мови. Варто було б провести конкретні соціологічні дослідження, щоб виявити справжню картину та зробити відповідні висновки, а саме, чи може бути патріотом Донеччини отакий заробітчанин?

Українці, що народились і виростили на Донеччині, соромляться признаватися, що вони українці, соромляться говорити українською мовою, бо їх називають «хахлами», «бандерами»... Ні, таке становище не має нічого спільного з інтернаціоналізмом.

Звичайно ж, і приїжджі люди приносять користь своїм трудом у сфері матеріального виробництва, приносять чималий прибуток на спиртних напоях, купівлею автомобілів, мотоциклів, телевізорів, але не культурному розвитку України.

Зараз у пресі наполегливо пропагується єдність трьох братніх народів, теорія «спільної колиски», «провідна роль російського народу». Я не історик і не буду висувати своїх теорій чи гіпотез. Але ця теорія, на мою думку, як українця, дуже шкодить розвитку української культури та культурному поступові всього СРСР. На основі цих теорій складається хибна думка, що українець, білорус чи росіянин — то одне й те ж. Чому ж тоді росіянин не

засвоїть українську чи білоруську мову та культуру? Чому ж тільки «меншим братам» надано право, а точніше обов'язок, засвоювати російську? Тут уже від братерства нічого не залишається. Якщо навіть теорія «єдиної колиски» справедлива (я в неї не вірю), то в ході історичного розвитку протягом цілого тисячоліття склались три зовсім окремі нації. А нація ж — категорія історична. Окремішність українського чи білоруського народів неодноразово офіційно підтверджувалася вченими як до 1917 року, так і після. Україна та Білорусія ввійшли до складу СРСР як суверенні національні держави. Їх суверенітет у політичному розумінні ніким не заперечується, вони мають право на відокремлення. А в мовному та культурному плані?

Не менш дивною є і теорія злиття націй у тому розумінні, що нації відінуть, зіллються в одну націю (під цим, до речі, розуміється, що в російську). Асиміляція проходила, проходить і, очевидно, в майбутньому буде проходити. Але народи вічні, народи безсмертні. Вони іноді можуть хиріти, знаходитись у стані депресії, а потім заблищати всіма кольорами веселки і дати світові чудові зразки в одній чи кількох галузях науки, культури, політичних чи філософських учень. Історія знає таких прикладів багато... Якби навіть теорія злиття націй чи народностей була об'єктивною закономірністю розвитку людства, то й тоді все одно офіційно використовувати її для знищення націй чи народностей у вищій мірі жорстоко і негуманно. Я уявляю собі кваліфікованого лікаря, що говорить своєму пацієнтові: «Згідно з наукою, що добре вивчила хворобу, на яку слабуєте, ви помрете. Це неминуче. Ми будемо давати вам дорогі, гіркі, нудотні ліки, ви вживайте їх, але... Ви приречений. Ви помрете». Не думаю, що хтось назвав би такого вченого лікаря інакше як ідіотом. А щодо цілих великих народів така теорія має офіційне право громадянства.

Я не хочу асимілюватися, не хочу стати безбатченком. Я не хочу, щоб асимілювались росіяни, греки, татари, євреї. Хай кожний народ живе на своїй землі, творить у міру своїх сил культуру, множить і діє на користь всього людства, у братній співдружності (а не як держиморда). Я категорично проти «добровільної» асиміляції українців, зокрема моїх земляків-донбасівців.

Зараз чи не в кожному номері газет можна зустріти слова «советский народ» — як нова історична спільність людей. Або я надто обмежений, щоб зрозуміти це, або в цих словах криється помилка. Не можу збагнути, як один народ може складатися з багатьох народів... Якщо є «советский народ», то кожна його складова частина має називатись народець чи що, тобто щось таке мізерне, неповноцінне, однобоке, нездатне на самостійне існування. Не розумію, не збагну.

Важливою, на мою думку, є проблема міжнаціональних шлюбів. Було б порушенням однієї зі статей «Декларації прав людини» про право кожного одружуватись і засновувати сім'ю незалежно від раси, віросповідання чи національності. Кожен має право вибору, і це право повинно бути гарантоване кожному громадянину. Відомо, що з метою асиміляції, ополячення, окатоличення українців поляки дозволяли шлюби з українцями, але з клятвою українця (українки), що діти будуть виховані в католицькому обряді. І українці, православна церква цілком слушно ставилися до таких шлюбів негативно.

Зараз змішані шлюби, як правило, ведуть до самознищення українців, бо росіяни, татари, євреї та інші дуже рідко приймають культуру, мову, традиції українського народу (мається на увазі Донеччина). І часто українець чи українка опиняються перед альтернативою: або самознищитись, або розлучитись. На мою думку, краще вже друге, ніж перше. Соціологи, аналізуючи міжнаціональні шлюби, твердять про їх доцільність, прогресивність. Зокрема, Холмогоров у книзі «Интернационализм социалистических наций». Доцільними і прогресивними міжнаціональними шлюбами є лише ті, коли і він, і вона з повагою і любов'ю ставляться не лише до предмета свого обожнення, а й до народу, з якого вийшов парубок чи дівчина, коли нащадок

такого шлюбу скаже, як Ф. Шопен: «Я розумом француз, а душею поляк». Коли діти від змішаних шлюбів і саме подружжя служитимуть прогресові менш розвиненої чи пригніченої нації, як, наприклад, М. Загірня, А. Кримський та ін.

Годилось би виховувати в молоді почуття патріотизму, відповідальності за долю свого народу, застерігати від сліпого кохання чи нагадувати, скільки нещастя приносить байдужість до ідеалів та мети свого обранця чи подруги. Варто б нагадувати і слова Шевченка: «Кохайтеся, чорнобриві, та не з москалями». Вони не втратили свого значення і на сьогодні.

Відсутність вільного обміну думками з приводу міжнаціональних шлюбів приводить до того, що кожного, хто в той чи інший спосіб акцентує на цьому увагу, офіційно зараховують до ворогів дружби народів. Хоч насправді це питання не таке вже і просте і очевидне в умовах сучасної України, особливо Донеччини.

Коли, наприклад, українка виходить заміж за росіянина, що живе на території Росії, само собою розуміється (і це, по-моєму, цілком правильно), що вона повністю сприймає і поділяє весь уклад життя росіянина, починаючи від мови і кінчаючи всіма неписаними законами, звичаями та обрядами оточення свого чоловіка. Коли ж такий випадок має місце на Україні, то не тільки чоловік, росіянин, нічого не сприймає українського, а й дружина його (українка), і діти повністю русифікуються.

Виправдання міжнаціональних шлюбів, що ведуть до асиміляції, нагадує мені троянського коня. Зовні все гарно, привабливо, а всередині — загибель довірливого народу, довірливої дівчини чи парубка.

Історія — найдійовіший, найефективніший засіб формування національної самосвідомості, національної гордості. Особливо багата патріотизмом, лицарством, звитязною боротьбою, демократизмом, республіканськими традиціями історія нашого народу. Історія ж українського народу поки що недоступна не лише молоді, а й спеціалістам, зокрема, вчителям. Хочеться сподіватися і вірити, що незабаром вийде правда, наукова історія України, історія Донеччини, історія кожного міста, а то й села. Можна думати, що матеріали вже підібрані, опрацьовуються. Свідченням того є 4-томна «Радянська енциклопедія історії України», історія міст і сіл УРСР, зокрема, Донецької, Ворошиловградської областей та інших.

Ми повинні наслідувати приклад істориків РРФСР, де перевидані й доступні кожному, хто цікавиться, багатотомні праці «буржуазних» істориків Соловйова чи Ключевського. Бо від того наука лише виграла. Праці українських істориків XV—XX ст. також стали б у пригоді як науковцям, так вчителям і всім бажаючим.

Верховна Рада УРСР розглядала питання «Про стан та заходи дальшого поліпшення навчально-виховної роботи в загальноосвітніх школах УРСР». У постанові не відмічено занедбання вивчення рідної української мови. Може, це явище характерне тільки для Донеччини? Але і в цьому разі не можна залишати такий величезний загін дітей та молоді без належної уваги до якості вивчення рідної мови українцями та державної мови всіма приїжджими. Хочеться вірити, що при Вашому сприянні Донецький облВНО, обласна рада депутатів трудящих детально вивчать це питання та винесуть його на якнайширше обговорення на сторінки газет, журналів, колективів учителів тощо.

«Так хоче народ», — може дехто сказати у відповідь на мої болі щодо занедбання рідної мови, «добровільної» асиміляції моїх земляків-донбасівців. Але ж народ століттями терпів (що те саме, що й хотів) кріпацтво, зокрема, в Росії. Народ тисячоліттями «хотів» рабства — країни Сходу. Український народ «хотів» полонізації, русифікації, румунізації. Народ «хотів» Сталіна, Гітлера, «хоче» Мао Цзедуна і т. д. Народ хотів, а часом і тепер хоче, полювання на відьом та гайдамаків. Народ «не хотів» Шевченка — і він служив рядовим в Орській фортеці. Народ «не хотів» Драгоманова — і він все життя провів у еміграції. Народ «не хотів» Герцена, Бакуніна, Лаврова — і вони дзвонили в «Колокол», тікали

з тюрем та каторги. Народ довго то «хотів», то «не хотів». М. Скрипника, Г. Петровського, І. Якіра та сотні чи тисячі інших. Отже, посилення на «хотіння» народу не витримує критики. Історично так склалося, що народ «хотів» і «хоче» того, що йому наказують хотіти.

Дуже часто народ мордує, гонить своїх геніїв, а через десятиліття після їх смерті молиться на них. Народ хотів і хоче хліба і видовищ. Тепер ще хоче горілки, власних автомобілів, футболу, багатосерійних детективних фільмів, ресторанів... І це народу треба дати. Але не цим тільки живе і окрема людина, і нація. Народ годилось би підняти до рівня тих, хто боровся і бореться за його життя, розквіт, прогрес, хто за нього помирає, а не потурати тваринним інстинктам, що в більшій чи меншій мірі притаманні кожній людині.

Я знаю, що мої думки не знайшли б 100%-го схвалення народом. Я переконаний, що лише якийсь відсоток людей спромігся б прочитати і подумати над цими моїми писаннями. Але я переконаний і в тому, що після прочитання сотні чи тисячі батьків у Донбасі заявили б у міськВНО, що вони хочуть вчити дітей рідною мовою і в дитсадках, і в школах, і у вузах. А коли б був прийнятий закон, що у вузах, технікумах, ПТУ навчання буде вестись українською мовою, та вступні екзамени будуть прийматися українською мовою (а саме так і повинно бути в суверенній республіці), то тільки поодинокі батьки та діти не хотіли б вивчати українську мову.

Повторюю, я — інтернаціоналіст. Не прагну привілеїв для українського народу та української мови в Росії, Грузії, Франції чи Америці. Я хочу тільки, щоб український народ був господарем на своїй землі, був власником своїх багатств, почував себе рівним серед рівних, не деградував, не асимілювався.

Тяжке матеріальне становище під ярмом польських, російських, австрійських та інших поміщиків та капіталістів, національний гніт на власній землі розкидали безліч українців по всьому світу. Приємно читати й чути, що значна частина українців протягом багатьох десятиліть зберегла своє національне лице, національну культуру, мову і в Радянському Союзі (за межами України), і на інших континентах. І тому так боляче бачити, як самознищуються українці на Донеччині.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене вище, можна констатувати:

Російська імперія впала під ударами спільних зусиль, творчої думки та політичної діяльності кращих людей гноблених народів, у тім числі російського, який, звільняючи від гноблення інші народи, здобув власну свободу. «Не може бути вільним народ, що поневолює інші народи» (К. Маркс). Кожний політичний діяч дбав про весь світ, але в першу чергу про добро, матеріальний добробут, національний розвиток свого народу. Серед діячів російської соціал-демократії, ВКП(б) та КП(б)У було багато українців (П. Запорожець, Ю. Коцюбинський, М. Скрипник, Г. Петровський, В. Затонський, В. Чубар, І. Якір та тисячі інших), пізніше розстріляних, репресованих та забутих, євреїв, поляків, народів Кавказу, Прибалтики та інших. Наслідком революції було визволення праці, рівноправність всіх народів, національний суверенітет.

У часи Сталіна завоювання революції на Донеччині зведені нанівець, і поки що не видно прагнення відновити Ленінську національну політику. Про це свідчить:

1) 100% російськомовних вузів, технікумів, ПТУ, 90%, а може й більше (дані ніде не друкуються), російськомовних шкіл та дитячих садків.

2) Російськомовність науково-дослідних установ, промислових підприємств, проектних організацій, усіх видів транспорту, сфери обслуговування (медицина, торгівля, пошта, піонерські табори, будинки відпочинку, профілакторії, кінотеатри і т. д.).

3) Відсутність у продажу словників (будь-яких), 90% (якщо не більше, дані ніде не друкуються) книжкового фонду бібліотек, газет, журналів російською мовою, мабуть, такий же відсоток бібліотекарів, працівників книгарень не володіють українською мовою; відсутність української термінології в багатьох галузях промисловості, у будівництві, на транспорті. І це на 55-му році існування України як самостійної держави та суверенної союзної республіки в складі СРСР.

4) Російськомовні назви міст, вулиць, більшість написів назв крамниць, установ, маршрутів транспорту, реклами, закликів, транспарантів тощо.

5) Служба в армії донецьких хлопців за межами України і безроздільне панування російської мови в армії.

Сьогодні Донеччина йде шляхом Кубані, колись українського краю, тепер же повністю зрусифікованого. Тобто, біля 4-х мільйонів українців Донеччини приречені на асиміляцію, і вже не добровільну, а примусову. Примусову тому, що батьки вибирають російськомовні школи з метою забезпечити своїм дітям навчання у вузах, технікумах, ПТУ, де вже навіть натяку нема на можливість вибору мови. Сьогодні вже і школу вибрати не можна, бо їх лишилося по одній-дві на величезне місто за 10—30 км від центру, в районах, що кілька літ тому були селом. Зараз українці Донеччини позбавлені елементарних людських прав:

1) користуватись рідною мовою в сфері виробництва, культури, в побуті і навіть у колі сім'ї;

2) вчитись та навчати дітей рідною мовою;

3) дивитись кіно, вистави, слухати лекції рідною мовою.

Сьогоднішнє становище на Донеччині може вилитись:

1) у знищення (чи самознищення) 4-х мільйонів українців — інтелектуальної їх смерті;

2) у саботаж науки (0,9% науковців серед українців проти 10% у євреїв, 3% — у вірменів та грузинів, 2,1% — у росіян), навчання взагалі, культури;

3) у протести чи повстання, а це кров, вигнання, фізична смерть мільйонів.

Запобігти ж небезпеці, що насувається, можна розумним втручанням вищих державних органів та відновленням лєнінських норм у національному питанні, а саме, українізації в усіх сферах життя (науки, всіх видів освіти, кіно, радіомовлення та телебачення, виробництва та сфери послуг).

Цього можна досягти:

а) оголошенням усіх керівних посад, зайнятих людьми, що не володіють і не хочуть вивчати чи користуватись українською мовою (від зав. відділом облвиконкому до зав. крамницею включно), вакантними, а то й конкурсними;

б) усуненням усіх працівників освіти, культурного та ідеологічного фронту, які не знають чи зневажливо ставляться до української мови;

в) організації повсюди на Донеччині лікнепів для всіх громадян, що не володіють чи недостатньо володіють українською мовою;

г) запрошенням на Донеччину спеціалістів-українців з інших республік з виплатою підйомних, наданням квартир, утворенням гуртків чи курсів для вивчення чи вдосконалення рідної мови;

д) припиненням іміграції з інших районів, оскільки Донеччина вже перенаселена Це дозволило б розв'язати цілий ряд проблем, а саме: національно-культурну, освітню, житлову, трудовлаштування молоді, плінність робітників, хуліганства, пияцтва і т. д.;

е) введенням обов'язкового викладання та вступного екзамену з української мови та літератури в усіх вузах, технікумах, училищах Донеччини.

Донеччина — це 1/6 всього населення Української РСР. Її культурний та національний розвиток може послужити або гарним прикладом для всієї України в разі її нормального

розвитку, або ганебним, холероподібний, коли й інші райони підуть шляхом байдужності до національної культури та мови. І в другому випадку ганьба та прокляття впадуть на голови кожного з нас, донбасівців, хто бачив, усвідомлював насування загибелі і мовчав, хто в догоду череву забув, якого він роду-племені, зрадив свій народ, з чужих рук брав отруйну зброю асиміляції та допомагав нищити українську мову, культуру, традиції, обряди. Зараз проявляється дивовижна, можна навіть сказати злочинна байдужність в питаннях мови та культури, саме в тій царині людських взаємовідносин, куди віками було направлено вістря ганебної моралі польської шляхти, католицької церкви, російського царизму.

Ми не можемо задовольнятися формулою «народ не помиляється», народ хоче російськомовних шкіл, вузів, начальників чи кондукторів у трамваях і т. д. Шляхом пропаганди та агітації ми повинні боротися за утвердження людської гідності і національної гордості.

Національне питання на Донеччині, на мою думку, не розв'язане, і розв'язане воно буде лише тоді, коли кожен українець буде свідомий того, що належить до свого народу, йому служити, для нього живе, за нього бореться. Коли кожен чужинець поставить перед собою запитання: «Хто він? Для чого він на Донецькій землі? — Колоніст? Заробітчанин? Емігрант? Незамінний бажаний спеціаліст чи нахлібник-дармоїд на ший «братнього» народу? Коли кожний зайда, що прийшов непрошений на чужу землю, буде поважати український народ, або перебереться на свою батьківщину. Коли доброзичливі щодо українського народу чужинці на Донеччині матимуть свої національно-культурні товариства, газети, книги рідною мовою, дитячі садки та школи (російські, грецькі, білоруські, вірменські та ін.). Прикладом для нас може служити Закарпатська область, де мадяри, румуни, росіяни мають свої школи, засоби самодіяльності тощо. Прикладом можуть служити і товариства, які мають українці Польщі, Чехословаччини, Канади та інших країн.

Зараз газети, радіо, лектори закликають кожного активно втручатись у громадські справи, боротись із хуліганством, пияцтвом. Я вважаю, що національна безликість, моральна порожнеча, тваринне життя — хвороби незрівнянно тяжчі від алкоголізму чи пияцтва і в значній мірі є причиною останніх. Тому вістря пропаганди та агітації повинно бути направлене в першу чергу проти них. А якраз цього нема ні в газетах, ні по радіо, ні в літературі.

Я писав статтю на цю тему до «Радянської Донеччини». Редакція знайшла, що в статті є багато слушних зауважень, спостережень, але для друку не годиться. Редакція відхилила мої пропозиції:

- 1) розмножити мою статтю в 40 — 50 примірниках і передати на обговорення діячам освіти, культури, книжкової торгівлі, хоч би окремим колективам шкіл;
- 2) виступити від свого імені з проблем, порушених у моїй статті.

Порекомендували тільки написати в міністерства, комітети та відомства окремо по кожному питанню. Я написав до редакції газети «Радянська освіта». «Одержану (нерозб.) 2.6 статтю залишити без відповіді». 29.9 написав нагадування. Теж залишили без відповіді.

Прошу перевірити стан української культури та української мови та вжити відповідних заходів. Цим дописом хочу звернути Вашу увагу на загрозливі явища в цій царині в моїм Донецькій краї.

Якщо я в чомусь помиляюсь, прошу роз'яснити суть моїх помилок і вказати літературу, що допомогла б мені зрозуміти національний процес на Донеччині.

Прошу також відповісти мені, бажано через газету «Радянська Донеччина», позаяк кожний громадянин (і я, зокрема) може активно втручатись у справу, суть якої викладена в цих писаннях.

Підпис.

Донецька область, Костянтинівський район, Кіндратівська с. рада, хутір Іжевка.

Приписка О.І Тихого:

Лист відряджений Голові Президії Верховної Ради УРСР І. С. Грушецькому. Був зразу пересланий Донецькому облвиконкомові. З приводу цього листа мене запрошували заст. голови облвиконкому З. Д. Ілляшенко. Бесіда тривала біля 4-х годин. Нічого не змінилось